

OHJEITA VALTIO-OPIN
PRO GRADU –TUTKIELMAN
TEKIJÖILLE

TURUN YLIOPISTO
VALTIO-OPIN OPPIAINE

Päivitetty versio - kesäkuu 2010
(vanha versio) ISBN 951-642-706-5
(vanha versio) ISSN 0356-9802

Sisälllys

1. Pro gradu -tutkielma syventävien opintojen osana	3
2. Tutkielman laatimisen vaiheet	5
3. Aiheen valinta ja aihepiiriin perehtyminen	7
3.1. Aiheen valinnan kriteerejä	7
3.2. Aihepiirin hahmottaminen	9
4. Tutkielman suunnittelu	11
4.1. Tutkimustehtävän täsmentäminen	11
4.2. Tutkimussuunnitelma	14
4.3. Tutkielman ohjaus	16
5. Tutkimuksen suoritus	17
5.1. Aineistoista ja niiden käsittelystä	17
5.2. Oppiaineen tekniset palvelut	19
6. Kirjallisen esityksen laatiminen	21
6.1. Kirjoitustapa ja -tyyli	21
6.2. Jäsentely ja otsikointi	21
6.3. Taulukot ja kuvat	23
6.4. Viittaaminen lähteisiin	23
7. Tarkastaminen ja arvostelu	26
7.1. Tutkielman jättäminen ja kirjoituskoe	26
7.2. Tiivistelmän laatiminen	27
7.3. Tutkielman arvostelu	27
8. Ryhmätyö ja sivuaineen tutkielma	29
9. Hyödyllisiä oppaita tutkielman tekijöille	31

1. PRO GRADU -TUTKIELMA SYVENTÄVIEN OPINTOJEN OSANA

Valtio-opin pääaineopiskelu huipentuu syventäviin opintoihin, joiden tavoitteena on perehdyttää opiskelija länsimaiden valtiollisen ajattelun perinteeseen, kehittää heidän teoreettisia ja metodisia valmiuksiaan sekä harjaannuttaa itsenäiseen tutkimustyöhön ja tieteelliseen esitystapaan. Syventävät opinnot ovat yleisopinnot, perusopinnot ja aineopinnot synteisiä. Tässä opintovaiheessa pyritään erityisaloilta jälleen sekä teoriaa että empiriaa kokoavalle tasolle. Tavallisesti viimeiseksi opintosuorituksiksi jäävänä työnään opiskelijan on osoitettava kykynsä aikaisemmin hankittujen yleis- ja erityisteoreettisen tietämyksen, sisällöllisen perehtymyksen ja metodisen taitamisen yhdistämiseen laatimalla sovitusta aiheesta laajahko tieteellinen tutkielma.

Syventävissä opinnoissa opiskelijalta vaaditaan eniten, ja hän joutuu enemmän kuin aikaisemmin osoittamaan omatoimisuutta ja suunnittelemaan itse opiskeluun liittyvät työnsä. Tämä itsenäisen työskentelyn vaihe merkitsee monille tieteenalan todellista avautumista ja henkisen kasvun kautta; mutta se sisältää myös turhautumisen sekä opintojen viivästymisen ja jopa niiden keskeytymisen riskejä, joita voidaan välttää suunnittelulla ja ohjelmoinnilla, yhteydenpidolla oppiaineen henkilökuntaan, sosiaalisilla kontakteilla opiskelijayhteisön piirissä — ja yhteiskuntatieteilijöillä usein turhan matalan motivaatiotason itsetietoisella kohottamisella. Tämän käytännöllisen oppaan tarkoituksena on tukea valtio-opin pääaineopiskelijoiden opintojen sujuvuutta niiden vaativimmassa ja kriittisimmäksi osoittautuneessa vaiheessa.

Koska syventävät opinnot muodostavat suuressa määrin integroidun kokonaisuuden, on edullista pyrkiä keskittymään kokonaan niihin ja suorittaa muut tutkintoon kuuluvat opinnot valmiiksi ennen valtio-opin syventävien opintojen suorittamista. Tulokset ovat parhaat, mikäli opiskelija yhtenäisenä opiskeluprosessina seuraa syventäviin opintoihin sisältyviä luentokursseja, suorittaa kirjallisia kuulusteluja, osallistuu seminaariin sekä suunnittelee ohjattuna tutkimushankkeensa ja toteuttaa sen.

Monet hankkivat opintojen loppuvaiheessa työpaikan joko taloudellisesta välttämättömyydestä tai hyvinkin hyödyllistä käytännöllistä kokemusta saadakseen. Kumpikaan peruste ei ole kiellettävissä, mutta työssä ollenkin on opiskelumotivaatio säilytettävä ja päämäärä — valtiotieteiden maisterin tutkinnon suorittaminen — pidettävä mielessä.

Maisterius ei ole tavoite sinänsä, mutta nyky-yhteiskunta kysyy koulutusta ja tutkintoja. Vahva opintoihin liittyvä motivaatio varmistaa sen, että opiskelijalla on tutkinnon suoritettuaan taitoja ja valmiuksia, joille löytyy kysyntää työmarkkinoilla.

Pro gradu -tutkielman laatiminen on opiskeluprosessin tärkein ja vaativin vaihe. *Se on samalla kertaa oppimisen väline, valmennusta pitkäjänteiseen, analyttiseen työskentelyyn ja kypsyyden osoitus.* Tutkielma korostaa suomalaisen yliopiston humanististen tutkintojen perinteistä tieteellistä luonnetta ja johdattaa opiskelijan itsenäiseen työskentelyyn. Gradun tekeminen on oppimisprosessi jonka läpäiseminen lisää tieteellistä tietoa sekä opettaa nykyaikaisessa vaativassa työelämässä tarvittavia valmiuksia. Valmistunut tuotos osoittaa prosessin onnistuneisuuden.

Pro gradu -tutkielmassa opiskelijan tulee osoittaa

- kykyä tieteelliseen tehtävänasetteluun ja tutkimuksen suunnitteluun
- tieteellisten menettelytapasääntöjen hallintaa
- tutkimusmenetelmien ja lähteiden käyttötaitoa
- ajattelutavan kriittisyyttä ja johdonmukaisuutta
- perehtyneisyyttä tutkielman aihepiiriin sekä
- kykyä täsmälliseen ja virheettömään kielenkäyttöön

Joskus kuulee opiskelijoiden ihmettelevän, miksi heidän on näinkin laajasti opiskeltava yhteiskuntatieteiden menetelmiä ja harjoiteltava tieteentekoa, kun useimmat eivät kuitenkaan ryhdy tutkijoiksi vaan menevät ns. käytännöllisille aloille. Gradutyön tekeminen antaa kuitenkin valmiuksia myös käytännön (työ)elämää varten. Mitä moninaisimmissa työelämän tehtävissä valtiotieteiden maisterin täytyy pystyä ymmärtämään ja kriittisesti lukemaan toisten tekemiä tutkimuksia sekä itse laatimaan selvityksiä, raportteja, artikkeleita jne. Teoreettisella tiedolla ja yleisillä valmiuksilla yhteiskunnallisten ilmiöiden erittelyyn on pysyvämpi arvo kuin irrallisilla päivänkohtaisilla tiedoilla. Valtio-opin opinnoissa opiskelija saa teoreettisia ja käsitteellisiä valmiuksia tarkastella erilaisia yhteiskunnallisia ilmiöitä, ymmärtää niiden keskinäisiä yhteyksiä ja arvioida niiden merkitystä. Pro gradu on havaittu tehokkaaksi keinoksi valmentaa opiskelija hankkimaan kyseisiä valmiuksia. Tutkielmaa laatiessaan opiskelija harjaantuu hankkimaan tietoa, joka on tarpeen jonkin ongelman ratkaisemiseksi ja joihinkin kysymyksiin vastaamiseksi, harjaantuu arvioimaan hankkimaansa tietoa, harjaantuu analysoimaan yhteiskunnallisia kysymyksiä ja kouliintuu esittämään perustellun kannanottonsa jäsennellysti, selkeästi ja oikeakielisesti.

Opintojen tehokkuuden kannalta on eduksi, että opiskelija jo suhteellisen aikaisessa vaiheessa selvittää itselleen, millaiset valtio-opin ongelmat häntä kiinnostavat — tuskin kuitenkaan kannattaa vielä perusopintojen kestäessä urauttaa ajatteluaan yhden teeman ympärille. Valmistautuminen tutkielman tekemiseen alkaa viimeistään syventävien opintojen seminaareissa. Seminaarityöskentelyn alkuvaiheessa opiskelijat valitsevat pro gradu -työlleen aihepiirin ja esittelevät seminaarissa työnsä tutkimussuunnitelman. Lukuvuoden mittaisen seminaarin aikana opiskelijat tekevät pro gradu -työhönsä liittyviä esitelmiä ja raportoivat työnsä edistymisestä. Monet opiskelijat syventyvät seminaarissa ja pro gradu -työssään samaan aihepiiriin, josta he ovat jo aikaisemmin tehneet kandidaatintutkielmansa. Seminaarin tavoitteena on tukea koko ajan opiskelijan pro gradu -tutkielman edistymistä. Tavoitteena on, että pro gradu -tutkielma valmistuu kaksi lukukautta kestävänsä seminaarityön aikana.

2. TUTKIELMAN LAATIMISEN VAIHEET

Tutkimustyö jakaantuu aina erilaisiin osiin ja vaiheisiin. Sen keskeisiä vaiheita ovat

1. työn vireillepano ja suunnittelu
2. aineiston kokoaminen ja käsittely sekä
3. tulosten esittäminen ja tutkimusselosteen kirjoittaminen

1. Vireillepano ja suunnittelu. Tähän työvaiheeseen, joka paljolti ratkaisee sen mitä tutkielmasta loppujen lopuksi tulee, kuuluu

- aiheen valinta
- lukemalla tapahtuva perehtyminen aihepiiriin sen yleiseksi hahmottamiseksi ja tuntemuksen lisäämiseksi
- tutkimuksen tarkoituksen täsmentäminen (usein kysymysten muodossa)
- näkökulman määrittäminen aiheeseen ja sen muuntaminen valtiotieteelliseksi ongelmaksi viitekehysten valinnalla ja teoreettisten lähtökohtien tarkentamisella sekä käsitteiden määrittelyllä
- työn sitominen tutkimusotteen valinnalla johonkin tutkimustraditioon
- päättäminen aineiston laadusta, keräämistavasta ja käsittelytekniikasta
- tutkimusraportin laajuuden ja alustavan rakenteen (jäsentelyn) hahmottaminen

Tutkielman ohjepituus on noin 80-90 sivua (A 4), joskin työn laatu voi aiheuttaa poikkeamia näistä rajoista.

2. Aineiston kokoaminen ja käsittely. Tähän työvaiheeseen liittyvät toimet määräytyvät käytettävän aineiston (haastattelu ja kysely, havainnointi, arkistolähteet, valmiit tilastot ja muut dokumentit, suoritettut tutkimukset) ja sen analyysitekniikan (esim. ns. kvantitatiivinen tai kvalitatiivinen tutkimus) mukaan. Aineisto on joka tapauksessa alistettava kriittiseen tarkasteluun, ja metodinen tietoisuus edellyttää tieteellistä työtä ohjaavien normien ja sääntöjen huomioonottamista.

3. Tulosten esittäminen ja tutkimusselosteen kirjoittaminen. Tehdyt löydökset on viimein punnittava asetettujen kysymysten ja ilmiöiden oletettujen yhteyksien pohjalta, tarkasteltava muodostavatko ne mielekkään kokonaisuuden, muotoiltava kausaalisia tai finaalisia selityksiä ja tulkintoja sekä kytkettävä tarkastellut rajatut ilmiöt jälleen laajempiin teoreettisiin ja empiirisiin kokonaisuuksiin.

Koska valtiotieteen tutkimusotteet vaihtelevat laajalla alalla ja koska tieteellinen työskentely — myös pro gradu -tutkielman laatiminen — on aina persoonallinen ja ainutkertainen tapahtumasarja, ei ole mahdollista laatia sellaista käsikirjaa, joka turvallisesti ohjaisi aloittelevaa tutkijaa läpi mainittujen vaiheiden. Tutkimusprosessi ei sitä paitsi todellisuudessa likikään aina etene noin selväpiirteisesti, vaan eri vaiheet menevät osittain päällekkäin. Tutkimusongelman muotoileminen edellyttää myös jo aineiston kokoamista. Kirjoittaminen voi olla hyödyllistä aloittaa aikaisin luonnoksilla ja väliraporteilla. Lopullisessa raportointivaiheessa joudutaan vielä palaamaan lähteille ja täydentämään aineistoa. Kirjoitustyö on olennainen osa tutkimusprosessia, ja tutkimustulokset näkyvät paljolti myös esityksen rakenteissa ja esitystavassa. Huonosti suunnitellusta ja toteutetusta työstä ei kuitenkaan hyvälläkään kirjoittamisella saa korkeatasoista tutkimusraporttia.

Tutkimuksen tekemiseen perehdyttävää opiskelua on koulutusohjelman opetussuunnitelmaan sisältynyt ensimmäisestä lukuvuodesta alkaen. Tällä oppaalla on kahdenlaisia tavoitteita. Sen tarkoituksena on helpottaa opiskelijan ”sisäänajoa” käytännön tutkimustyöhön luomalla tavoitteellista yleiskuvaa tutkimuksen tekemisestä ja jäsentämällä tutkielman suunnitteluprosessia. Toisena tavoitteena on antaa hyödyllisiä ohjeita tutkielman kirjoittamisesta, mm. ohjeita tutkielman rakenteesta, esitystavasta ja lähdeviitteiden merkitsemisestä.

Yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan antamat pro gradu tutkielmaa koskevat ohjeet on aina syytä tarkistaa tiedekunnan opinto-oppaasta.

3. AIHEEN VALINTA JA AIHEPIIRIIN PEREHTYMINEN

3.1. Aiheen valinnan kriteerejä

Opiskelijan on syytä varautua hahmottelemaan gradutyönsä aihe valtio-opin syventäviä opintoja aloittaessaan. Seminaari I:ssä opiskelijan on esitettävä pro gradu -työnsä tutkimussuunnitelma. Seminaaria johtavalta professorilta saa ehdotuksia ja virikkeitä pro gradu -tutkielman aihepiiriin valitsemista varten. Monet opiskelijat ovat seminaariin tullessaan jo valinneet pro gradu työnsä aihealueen. Mikäli opiskelija haluaa myöhemmin vaihtaa aihetta, asiasta on sovittava seminaaria johtavan professorin kanssa. Seminaaria johtava professori toimii opiskelijan pro gradu -työn ohjaajana, mutta opiskelija voi vapaasti kerätä virikkeitä työtään varten keskustelemalla työstään muidenkin opettajien kanssa.

Tutkielman arvosteluun ei ole vaikutusta sillä, onko opiskelija valinnut itse aiheensa ja esittänyt sen professorille, vai onko hän pyytänyt aihe-ehdotuksia. Työskentelyn motivaation kannalta on edullista, mikäli opiskelija osallistuu aktiivisesti tutkielmansa aiheen valitsemiseen. Monesti on kyllä niinkin, että kiinnostus herää ja lisääntyy vieraaltakin tuntuvaan aiheeseen syvennyttyä.

Tutkimustehtävän valintaa määrääviä yleisiä kriteerejä ovat

- valtio-opillinen relevanssi
- läheisyys ja kiinnostavuus
- aiheen tutkittavuus

Valtio-opillisella relevanssilla tarkoitetaan sitä, että valittu aihe tieteenalojen sovinnaisen jaon mukaisesti kohdistuu sisällöllisesti poliittis-valtiollisiin ilmiöihin ja että se on täsmennettävissä valtio-opilliseksi ongelmaksi. Tieteidenvälisyys on tosin viime aikoina ollut suosittua, eikä jyrkästi erottelevia rajalinjoja ole syytä vetää, mutta esim. taloustieteilijä on pätevämpi erittelemään aineelliseen tuotantoon ja vaihdantaan liittyviä ilmiöitä ja psykologi ihmisten yksilöpohjaiseen käyttäytymiseen liittyviä ilmiöitä kuin politiikan tutkija. Yksinkertainen historiallinen kronologia tai oikeudellinen normitarkastelu eivät puolestaan täytä valtio-opille ominaisia systemaattisuuden ja realistisuuden vaatimuksia.

Läheisyys ja kiinnostavuus sisältävät sen, että tutkijalla on jonkinlainen henkilökohtainen suhde aiheeseensa. On aivan eri asia syventyä sellaisiin ilmiöihin, joita kohtaan tuntee suurta kiinnostusta tai joihin on jo aikaisemminkin tutustunut kuin sellaisiin, joihin suhde jää kaukaiseksi ja ulkokohtaiseksi. Edellisessä tapauksessa mahdollisuudet elävän mielenkiinnon heräämiseen ja omakohtaista panosta sisältävän tutkimustyön suorittamiseen ovat verrattomasti paremmat. Aikaisemmin tämän kriteerin täyttäminen merkitsi usein pro gradu -tutkielman aiheen valintaa oman maan poliittisesta ja valtiollisesta elämästä tai sellaisista kansainvälispoliittisista prosesseista, joissa Suomi on osallisena. Nykyään opiskelijat ovat aikaisempaa motivoituneempia perehtymään toisten maiden ja kulttuurien poliittisiin olosuhteisiin.

Muita aiheenvalintaa määrääviä, subjektiivisesti koettavia tekijöitä ovat mm. meriittien kerääminen ammatillista tavoitetta silmällä pitäen, ohjautuminen tutkimuksen muotialoille, voimakas suorituspömotivaatio, opiskelijan poliittiset yhteydet ja sympatiat, halu maailmanparantamiseen jne.

Aiheen tutkittavuuden kohdalla on varmistuttava yhtäältä tutkimustaloudellisista mahdollisuuksista ja *aineiston saatavuudesta*, toisaalta siitä, että aihepiiristä on ylimalkaan löydettävissä sellaisia kysymyksiä ja ongelmia, joihin on mahdollista ja mielekästä etsiä vastauksia.

Aiheen on oltava oikeassa suhteessa tutkielmalle asetettaviin tavoitteisiin ja käytettävissä oleviin voimavaroihin. On punnittava vastakkain opiskeluaikataulu ja taloudelliset mahdollisuudet sekä työn vaatima aika, rahalliset kustannukset ja mahdolliset matkat. On arvioitava saatavissa oleva havaintoaineisto sekä se, millaista aineiston käsittelyä ongelman ratkaiseminen edellyttää. Empiirisissä tutkimuksissa voi keskeiseksi kysymykseksi nousta se, voidaanko peruskäsitteille ja niiden suhteille antaa operationaalissa määrittelyssä empiirinen, mitattavissa oleva ja riittävän validi sisältö.

Tutkimusaihe ei saisi olla liian laaja eikä liian suppea. Yhdessä ääripäässä ovat varottavina tapauksina hyvin yleisluonteiset aiheet, joista tehdyt tutkielmat sisältävät vain sekundaarilähteisiin, jopa yleisesityksiin perustuvaa yleiskartoittavaa aineistoa ilman että työllä olisi minkäänlaista punaista lankaa tai että opiskelija pääsisi omakohtaisesti kiinni mihinkään ongelmaan. Tällaiset aiheet voisivat tietenkin tarjota mahdollisuuksia laajojen poliittisten ilmiöjoukkojen keskinäisyhteyksien osoittamiseen, mutta ensimmäisessä opinnäytteessä tällaiseen käsittelytapaan ei yleensä vielä ole kykyä vaan esitys tahtoo jäädä pinnalliseen ja muiden sanomaa jäljentäväksi deskriptioksi. Toisessa ääripäässä ovat niin kapeat aiheet, että niistä tehdyt tutkielmat jäävät yksinkertaisiksi selvityksiksi ilman että tarkastellulle ilmiölle pystytään empiirisellä tai teoreettisella tasolla antamaan merkitystä laajemman kokonaisuuden osana.

Altaan sopivalta tuntuu aihe, jonka puitteissa tekijä pystyy esittämään itselleen haasteellisia ongelmanasetteluja, syventymään keskeisiin kysymyksiin riittävän tarkasti jotakin omaperäistä esille tuoden sekä liikkumaan problematiikassaan yleisyyden eri tasoilla.

Ongelmien luonteen mukaan yhteiskuntatieteelliset pro gradu -tutkimukset voidaan ryhmitellä *empiirisiin ja teoreettisiin töihin sekä metoditöihin*.

Useimmat opinnäytetyöt ovat tyypiltään empiirisiä, joko kuvailevia tai ilmiöiden selityksiin tähtäviä. Myös näihin liittyy yhtenä osana teoreettinen aines: käsitteet, määritelmät, teoreettinen kehys, mahdolliset hypoteesit ja niiden todentaminen oman havaintoaineiston avulla sekä pyrkimys teorian kehittämiseen. Ei siis ole mitään vastakohtaisuutta empiiristen ja teoreettisten ongelmien välillä, vaan hedelmällinen vuorovaikutus.

Empiirisiä aiheita valittaessa pyritään siihen, että työn tekijällä on mahdollisuus omakohtaisen tutkimuksen suorittamiseen, jolloin pelkkä aikaisemman tutkimuksen tulosten referoiminen tai yhdisteleminen ei riitä. Aineiston laadun ja voimavarojen käytön kannalta voidaan erotella toisistaan

- tutkimukset, joissa aineisto kerätään kyselylomakkeiden, haastattelujen tai havainnoinnin avulla

- tutkimukset, joissa aineisto on tavallaan valmiina — vaikka järjestämättömänä — tutkijan käytettävissä: tilastoaineisto, asiakirjat, muu kirjallinen aineisto (lehtikirjoitukset, muistelmat, erilaiset selvitykset), aikaisemmin suoritetun tutkimuksen aineistojäämistö jne.

Teoreettisia töitä ovat ao. tutkimuslohkon teoriaa kokoavat ja järjestävät katsaukselliset tutkimukset, käsitejärjestelmiä ja -määrittelyjä koskevat kriittiset tarkastelut, aikaisempien tutkimusten uudet teoreettiset tulkinnat sekä metodologian ja tieteellisten toimintasääntöjen analyysit. Poliittisen ajattelun klassikoiden kirjoituksista löytyy runsaasti lähtökohtia teoreettisiin tarkasteluihin. Opinnäytetasolla varsin harvinaisia metoditöitä ovat keskeisesti tutkimus- ja analyysimenetelmiä koskevat tarkastelut, uusien menetelmien ja mittareiden kehittäminen ja koettelu sekä aikaisempien tutkimusaineistojen analysointi uusilla menetelmillä.

3.2. Aihepiirin hahmottaminen

Ensimmäinen tehtävä aiheen valinnan jälkeen on laajahko yleinen perehtyminen aihepiiriin saatavissa olevan kirjallisuuden avulla. Tähän vaiheeseen on varattava riittävästi aikaa. Siinä tutkija lisää tehtäväalueen tuntemustaan ja hankkii siitä kokonaisvaltaisen hahmotuksen. Hän pyrkii saamaan käsityksen siitä, mitä tutkittavaan aihealueeseen kuuluu, mitä siitä tiedetään ja mitkä ongelmat sopivat parhaiten tutkittaviksi. Hän etsii mielenkiintoisia kysymyksiä, näkökulmia ja ideoita sekä testaa omia ennakkokäsityksiään. Näin hän lisää valmiuttaan tutkimustehtävän täsmentämiseen ja selkeyttämiseen varsinaisessa ongelmanasettelussa.

Ensi vaiheen riittämätön perehtyminen työn aihepiiriin näkyy myöhemmin neuvottomuutena tutkimustehtävän yksilöimisessä, haparoivana ja epäsystemaattisena työskentelynä toteuttamisvaiheessa sekä hajanaisuutena ja epäitsenäisyytenä lopullisessa tuotoksessa. Aihepiiriin huolellisesti perehdyttäessä opitaan luonnollisesti paljon myös tutkimuksen tekemisestä. Yksi tapa pro gradu -tutkielman aikaansaamiseksi onkin — varsinkin jos opiskelija on kovin epävarma itsestään — jonkin aiemman tutkimuksen ottaminen malliksi, jonka viitekehystä, metodologiaa tai aineistoa sovelletaan jossakin suhteessa uudella tavalla.

Pyrkimys aihepiirin rajoittamiseen ei saa kahlita ensi vaiheen perehtymistä. On päinvastoin syytä lukea melkoisesti aihealueen ympäriltäkin, jotta pystytään hahmottamaan aiheen yhteydet suurempiin kokonaisuuksiin. Kaikkea luettua ei kuitenkaan kirjata tutkimusselosteeseen, mihin aloittavalla tutkijalla saattaa olla houkutus. Ja on osattava lopettaa ajallaan yleiskartoittava lukeminen sekä siirtyä aiheen kannalta relevantin tutkimuksen kartoittamiseen, hallintaan ja kriittiseen analyysiin. Pysähtyminen kirjallisuuden lukemiseen ja muistiinpanojen tekemiseen on myös keino viivyttää omakohtaisiin henkisiin ponnistuksiin ryhtymistä.

Sopivimman lähtökohdan antavat tavallisimmin samasta aihepiiristä tehdyt *aikaisemmat tutkimukset*, joista saadaan välttämätöntä perus- ja taustatietoa, vaihtuvia näkökulmia ja tutkimusasetelmia sekä arvokkaita viittauksia muihin tärkeisiin tutkimuksiin, empiirisiin lähteisiin sekä teoria- ja metodilähteisiin. Vähimmäisvaatimus on, että opiskelija tutustuu alan kotimaiseen tutkimukseen. Aiemmin tehdyn tutkimuksen erittely ja arviointi sijoitetaankin usein omaksi luvukseen tutkimusselosteeseen.

Perehtymisvaiheen käyttökelpoiseen materiaaliin kuuluvat edelleen eri aloja koskevat katsaukselliset yleisteokset, monien eri tutkijoiden kirjoituksista koostuvat kokoomateokset sekä ennen kaikkea aikakauslehdet. Opiskelijan on syytä oppia seurailemaan oman tieteenalansa keskeisiä aikakauslehtiä, ja systemaattisemmin on syytä käydä läpi ainakin muutaman viimeisimmän vuoden osalta alan aikakauslehdet, sillä ne antavat hyviä viitteitä uusimmasta kehityksestä. Tältä kannalta ovat tärkeitä myös kansallisten ja kansainvälisten tieteellisten kongressien raportit, sikäli kuin niitä on saatavissa.

Tieteellisten kirjastojen alan- ja aiheenmukaiset tietokannat ovat tutkijoiden tavanomaisia apuvälineitä tutkimusaihetta sivuavaa kirjallisuutta jäljitettäessä. Tietokannoista voi tehdä sekä yksilöityjä hakuja tekijän tai nimikkeen perusteella tai laajempia hakuja aihepiiriä kuvaavien hakusanojen perusteella. Kirjastojen ja niiden tietokantojen käyttöön kannattaa perehtyä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Aineistohakutaitoja tarvitaan myös työelämässä. Ei kannata unohtaa myöskään perinteisempiä bibliografioita ja tiivistelmäjulkaisuja. Poliitiikan tutkijan tarvitsemaa aineistoa löytyy myös esim. sosiologisista, oikeustieteellisistä ja historiallisista bibliografisista julkaisuista.

Aikaa ja vaivaa säästyy, kun kirjallisuudesta saatava informaatio kerätään sekä po. perehtymisvaiheessa että varsinaisessa toteutusvaiheessa *järjestelmällisesti*. Ei kannata luottaa muistiinsa — ”tuon asian löydän sitten tuolta ja tuon tuolta ja tämän muistan muutenkin”. On aikaa vievää ja ikävää selata uudelleen kerran tutkittuja lähteitä etsien jotakin aikaisemmin nähtyä, tarkistaen ja varmistaen. Systematiikka tässä merkitsee lähteen bibliografisten tietojen tarkkaa talteenottoa sekä sen sisältämien, tarpeelliseksi katsottujen tulosten, tietojen ja ideoiden tallentamista muistiin— lainaukset sanatarkasti — osa-ongelmien mukaan tiedostoihin. Merkinnän tarkkuus riippuu siitä, miten helposti lähde on uudelleen käsille saatavissa. Myöhemmissä tutkimusvaiheissa suunnitelmallista työskentelyä auttaa suuresti luettelon laatiminen asioista, joihin vielä pitäisi tutustua, sekä työskentelyn jonkinlainen aika- ja tärkeysjärjestys.

4. TUTKIELMAN SUUNNITTELU

4.1. Tutkimustehtävän täsmentäminen

Tutkielman aiheen valinta ei avaa suoraan tietä sen toteutukseen. Vielä perehtymisvaiheessa aihepiiri on tavallisesti niin epämääräinen ja laaja-alainen, ettei se sovellu sellaisenaan tutkimuksen varsinaisen suorittamisen lähtökohdaksi. Suunnittelun keskeinen ja usein vaikein vaihe on kysymyksenasettelun kehittäminen, aiheen täsmentäminen politologiseksi ongelmaksi tuomalla siihen tietty näkökulma tai teema, jonka varaan tutkimus rakentuu.

Tutkimus ei oikeastaan kohdistu ”johonkin aiheeseen”, vaan se pyrkii antamaan vastaukset valittuihin tutkimusongelmiin. Onkin syytä pyrkiä esittämään jo tutkielman yleinen tehtävänasettelu kysymyksen muodossa. Esimerkkejä luontevista tehtävänasetteluista ovat vaikkapa seuraavat: Millainen on Suomen ns. vihreän liikkeen kannattajakunnan profiili? Muodostavatko erityisvaliokunnat omaleimaisia alajärjestelmiään eduskunnan toimintakokonaisuudessa ja mikä on niiden vaikutus lainsäädäntöpäätöksiin? Millä valtion toimintaloikoilla ja miksi keskusvirasto-organisaatio on laajentunut 1970-luvulta lähtien? Onko tehostetulla kuntasuunnittelulla merkitystä? Millaiset ovat Suomen ulkopoliittisen päätöksenteon toimijasuhteet? Mikä vaikutus EU:n institutionaalisella uudelleenmuotoutumisella on ollut yhteisön integraatiokehitykseen?

Vielä sittenkin tutkimuskohteeseen saattaa kytkeytyä niin suuri joukko tekijöitä tai tekijäryhmiä ja se voi olla siinä määrin ajallisesti muuttuva ja niin monimutkaisesti laajempaan ympäristöön liittyvä, että kaikkea tätä ei pystytä pro gradu -tutkimuksessa käsitteellisesti ja empiirisesti hallitsemaan. Lopullisesti ongelman valinta tapahtuu empiiristen ja teoreettisten kysymyksenasettelujen vuorovaikutuksen kautta vähitellen lähestymällä sitä teemaa, *punaista lankaa*, josta tutkielman tehtävä viimeistellysti rakentuu. Tässä vaiheessa aihe rajautuu ja tutkimustehtävä supistuu. Tehtävä mitoitetaan ongelma-alueeltaan ja tutkimuskohteeltaan — tutkittavien yksiköiden lukumäärä, ajallinen tarkastelujakso, alueellinen laajuus — käytettävissä olevien voimavarojen mukaisesti.

Väitöskirjaksi aiotussa laajassa tutkimuksessa otettu tehtävä voi sisältää monitahoisien ongelmakimppun, pro gradu -tutkielmaan riittää vähempikin, vain yhteen hallinnassa olevaan ongelmaan keskittyminen. Suunnitteluvaiheessa on joka tapauksessa tärkeitä pyrkiä hahmottamaan tutkimustehtävä mahdollisimman selkeästi: mihin pyritään, millaisin keinoin ja millaisin rajoituksin? Näin vältetään väljä ylimalkainen kirjoittelu ja täysin triviaalien kysymysten selvittely.

Ehkä ei ole tutkimuksen suunnittelun yhteydessä oikein puhua vain täsmentämisestä ja rajaamisesta. *Ongelman formuloinnissa on olennaista tarkasteltavan ilmiön konkreettisen (empiirisen) ja tutkimuksellisen (teoreettisen) kontekstin selvittäminen, yleisnäkömyksen hahmotteleminen sekä sen tilanteen ja todellisuuden kuvaaminen, johon varsinaisen tutkimusongelma ja tutkimustehtävä sitten voidaan asettaa.*

Vähin mitä jokaiselta pro gradu -tutkielmalta vaaditaan, on rajatun ilmiön sijoittaminen tehtävänasettelussa ja tutkielman tuotoksena syntyvissä tulkinnoissa relevanttiin empiiriseen ympäristöön ja käyttäytymismuotojen mielen ja merkityksen etsiminen niiden liitynnästä avarampiin

poliittisiin prosesseihin. Tämä on tärkeää varsinkin kuvailevissa tutkimuksissa, joiden asetelmiin saattaa olla työlästä löytää ns. "teoriaa".

Valotetaan asiaa esimerkillä. Tiedotusvälineissä julkaistaan silloin tällöin selvityksiä kansanedustajien poissaoloista eduskunnan täysistunnoista ja valiokuntakokouksista. Tällaisilla luettelolla ei sellaisenaan ole tutkimuksellista merkitystä. Tutkimuksellista kiinnostavuutta asiaan saadaan, jos poissaoloja — tai kääntäen kansanedustajien erilaisia aktiivisuuden ilmentymiä

— tarkastellaan kansanedustajien kaikkinaisen tehtävärakenteen ja edustuslaitosten omintakeisten päätöksentekotyötylien valossa. Kansanedustajalla on eduskunnan sisällä ja sen ulkopuolella monia toimia, joiden tärkeyden painotus vaihtelee esim. yksilöllisten ominaisuuksien ja saadun mandaatin luonteen mukaan. Täysistunto- tai valiokuntaosallistumisella on aivan erilainen merkitys erilaisissa edustuslaitoksissa. Tätä tietä tullaan jopa valtiolliseen kokonaisorganisaatioon. Aikaisemmissa tutkimuksissa kehitellyt roolitypologiat ja edustusjärjestelmien luokittelut antavat mahdollisuuden kaivatuun teorian sirusenkin mukaan tuomiseen.

Pelkkä erillisten ilmiöiden kuvailu ei pro gradu –tutkielmassa riitä. Tieteellinen tarkastelutapa edellyttää, että tutkija tarkastelee erilaisten ilmiöiden keskinäisiä yhteyksiä, tekee niitä koskevia päätelmiä ja liittää tarkastelut tieteellisiä teorioita koskevaan keskusteluun.

Ongelmakeskeisyyden vaatimus on parhaiten täytetty silloin, kun tutkielmalla on kiinteä yhteys alan teoriaan, kun sen tehtävänasettelu on sidottu käsitteelliseen viitekehykseen. "Teorian" löytäminen työn koristeeksi näyttää olevan yleinen tuskailemisen aihe, mikä johtuu sekä liian juhlallisesta suhtautumisesta asiaan ja vaikeudesta käsittää teorian funktiota tutkimusta ohjaavana ja helpottavana sekä rajauksessa auttavana kehikkona. "Tutkimukseni on valmis, kunhan löytäisin teorian". "Tarvitseeko tässä työssä teoriaa, kun tämä on niin konkreettista tiedettä?" "Olen tehnyt referaatteja muutamista kirjoista niin että teoria minulla on."

Totta on, että käytännöllisenä tutkimuksena harjoitetun valtio-opin teoriakate on ohuempi ja katkelmallisempi kuin esim. eksakteissa luonnontieteissä ja taloustieteessä ja että on työläämpää kuin mainituilla tieteenaloilla ohjautua tutkimushankkeeseen teoriasta tai käsitteellisestä tarkastelusta lähtien. Tavallisesti lähdetään liikkeelle kiinnostavaksi nähdystä empiirisestä ilmiöstä ja yritetään ongelmointivaiheessa "ripustaa se teorian koukkuun". Pro gradu -tutkielmassa tällaiseksi teoreettiseksi kiinnikkeeksi saattaa hyvin — aiheen laajuudesta riippuen — riittää jokin hedelmällinen käsite, kiintoisa oletus kahden tekijän yhteydestä (esim. tavanomaisena nelikenttämallina), tärkeä typologia tai jaottelu, kekseliäästi kehitelty ajatusketju jne. Tällaisen "miniteorian" tasolla ehkä parhaiten näyttäytyykin viitekehyksen tehtävä: ohjata tutkielman rajoittamisessa ja täsmentämisessä ja muodostaa se perusta, jota varten ja jonka avulla empiirisiä havaintoja tai muuta aineistoa tulkitaan ja selitetään. On liian usein taipumus käydä yleisen aihealueen tasolla referoiden läpi kirjallisuudesta löytyviä makroteorioita ja koettaa sitten sovittaa oma väljäksi jäävä asetelma johonkin niistä. Opiskelijalta ei odoteta, että hän pystyy täysin itsenäisen teoreettisen ajattelun avulla muotoilemaan tarvitsemansa viitekehyksen. Vihjeet ja mallit saadaan tavallisimmin aiemmasta tutkimuksesta — mutta kyllä oma kekseliäisyys ja auktoriteeteista irtoava ajatuksenlentokin voi tuottaa hyviä oivalluksia.

On hyvä, jos selittävässä tutkimuksessa perusongelma pystytään jakamaan hypoteesien muodossa esitettäviin täsmällisempiin osakysymyksiin. Hypoteesithan ovat olettamuksia siitä, minkälaisia

vaikutussuhteita tarkasteltavien ilmiöiden välillä esiintyy. Mutta jos hedelmällisiä, korkean informaatio- ja selitysarvon sisältäviä hypoteeseja ei tunnu löytyvän, ei kannata hypoteeseina esittää itsestäänselvyksiä. Arkikielen aivan konkreettisin käsittein ilmaistuilla hypoteeseilla (Antti Eskolan esittämä esimerkki "kaivostyöläisten keskuudessa on keskimääräistä korkeampi äänestysprosentti") ei ole erityisen suurta informaatio-arvoa sikäli, että kukin niistä soveltuu melkein vain yhteen tilanteeseen.

Induktiivisin ottein käynnistynyt tutkimus voi myös sopivasti päättyä johtopäätöksissään teoreettiselle tasolle, tulosten kytkemiseen olemassa olevaan teoriarakenteeseen ja niiden tulkitsemiseen tämän avulla tahi niiden omaneuvoiseen systematisoimiseen jatkotutkimuksen lähtökohdiksi tarjoutuviksi hypoteesinomaisiksi yleistyksiksi.

Jos tutkielmassa ei ole varsinaista teoreettista kehystä, on lopputarkastelussa joka tapauksessa osattava jälleen nousta aineistosta yleisemmälle tulkintatasolle katsomaan, *mitä tulokset merkitsevät poliittisen järjestelmän tai prosessin avarammassa kontekstissa, mitä mieltä rajatuilla ilmiöillä on laajemman kokonaisuuden osina, millaisia näköaloja jatkotutkimukselle avautuu viettäessä ajatuksenkehittelyä pitemmälle jne.*

Tutkimustehtävän täsmentämiseen ja selkeyttämiseen kuuluu myös *käsitteiden valinta ja määrittely* sekä tarvittaessa pitemmällekkin menevä käsiteanalyysi. Siihen kohdistuva vaatimus riippuu tutkimusasetelmasta. Empiristisessä työssä käytettävät käsitteet saattavat olla niin konkreettisia ja suoraan havaintomaailmaan liittyviä, ettei niiden enempään määrittelyyn ole aihetta. Tai sitten luettelemalla tapahtuva määrittely riittää; näin vaikkapa tutkittaessa pikkupuolueiden roolia Suomen politiikassa ja pikkuvaltioiden asemaa Euroopan valtiojärjestelmässä. Toisaalla on moneen eri ilmiöön viittaavia väljästi käytettyjä käsitteitä sekä korkealle abstraktion tasolle sijoittuvia, tutkijoiden kehittämiä käsitteitä, joilla ei välittömästi havaittavaa empiiristä vastinetta olekaan. Näissä tapauksissa on tutkijan tehtävä lukijalle selväksi, millaisissa merkityksissä hän käsitteitään käyttää. Perustellun ratkaisun pohjana on muiden tutkijoiden sanankäytön vertailu.

Tutkimustehtävän asettelussa opiskelijan on viimein *tiedostettava ja tiedotettava sitoutumisensa kyseisen alan tutkimustraditioon*. Kysymyksessä on nimenomaan eritasoinen metodologinen sitoutuneisuus. Metodologian ylätasolla tulevat vaihtoehtoina esille esim. seuraavat yleiset tietentraditiot

- empiiris-analyttinen konkreettinen sosiaalitutkimus joko laadullisin tai tilastollisin menetelmin, joko instituutioiden empiirisenä tutkimuksena tai käyttäytymisen behavioraalisenä tutkimuksena
- deduktiivisotteiset rationaalisen valinnan teoria, peliteoria ja kollektiivisen päätöksenteon teoria
- kriittinen ja hermeneuttinen tutkimus sekä diskurssianalyysi
- semioottis-strukturalistinen lähestymistapa

Yksittäinen tutkija luultavasti säilyttää saman metodologisen perusnäkömyksen riippumatta siitä millaisten kysymysten parissa hän askartelee. Sen sijaan hänellä on sen puitteissa valinnanvaraa tutkimusotteisiin nähden asetetun tehtävän mukaan. Teoriatasolla on kysymys esim. kytkeytymisestä yhteen tai toiseen valtiollista prosessia hahmottavaan käsiteparaattiin (systeemiteoria, ryhmäteoria, päätöksentekoteoria, peliteorian ja kybernetiikan mallit jne.), kansainvälistä integraatiota kuvaavaan viitekehukseen tai poliittista kehitystä selittävään teoriaan. Menetelmällisellä puolella on tehtävä valintoja esim. kokeen, tilastollisen analyysin, harvojen tapausten vertailun ja tapaustutkimuksen välillä, valtiollisten prosessien institutionaalisen ja behavioraalisen (yksilöjen käyttäytymiseen kohdentuvan) otteen välillä, kuvailevan sekä kausaalisesti tai finaalisesti selittävän asetelman välillä, dokumenttiaineiston laadullisen analyysin ja mittaavan sisällön erittelyn välillä jne.

Teoreettinen ja metodologinen "puhtaus" ei ole nykyisessä yhteiskuntatieteessä tavoiteltava ihannetilä, mutta on kyllä syytä varoa erilaisiin lähestymistapoihin ja otteisiin kuuluvien teoriafragmenttien, käsitteiden ja tekniikkojen kritiikitöntä rinnastamista tai sekoittamista toisiinsa epäjohdonmukaiseksi sekamelskaksi. Ne ovat osa suuremmasta kokonaisuudesta ja ehkä ymmärrettävissä tai käytettävissä vain siihen kuuluvina.

4.2. Tutkimussuunnitelma

Kirjallisen työsuunnitelman laatiminen ei ole tutkimuksen suunnittelun päättävä erillinen työvaihe vaan suunnitteluprosessin osa. On siis pyrittävä aiheen problematisoinnin alkuvaiheista lähtien sen kehittelyyn merkitsemällä muistiin tehdyt ratkaisut sekä esille tulleet yksityiskohdat ja kysymykset, joita on harkittava ja jotka on ratkaistava ennen aineiston keruuseen ja varsinaiseen toteutukseen ryhtymistä. Tältä pohjalta tehty tutkimussuunnitelma esitetään tarkastettavaksi seminaarissa ensimmäisen seminaarilukukauden aikana. Suunnitelma toimii keskustelun pohjana seminaarissa ja esim. työtä ohjattaessa myöhemminkin. Opiskelijalle itselleen se on hanketta toteutettaessa välttämätön työohjelma.

Hyvä ja kattava suunnitelma sisältää seuraavat asiat

1. Tutkimuksen lähtökohdat ja problematiikka

- aiheen tausta ja liittyminen laajempiin kokonaisuuksiin
- aiheesta ja sen ympäriltä aikaisemmin tehty tutkimus
- aiheen problematisointi: näkökulman ja tutkimustehtävän asettelu
- viitekehysten esittely ja perustelu, käsitteistön selvittäminen ja mahdollisten hypoteesien asettaminen
- tutkimuskohteen konkreettiset rajaukset

2. Ongelman tarkastelussa ja ratkaisemisessa tarvittava aineisto

- aikaisemmin kerätty ja saatavilla oleva aineisto
- hankkeen vaatima, nyt kerättävä aineisto: sen laatu, aineiston ajallinen, alueellinen ym. rajaaminen
- aineiston saatavuus käytettävissä olevien voimavarojen puitteissa, sen riittävyyden ja luotettavuuden alustava arviointi

3. Tutkimusmenetelmät

- eritasoiset menetelmälliset valinnat
- selostus niistä menettelytavoista ja tekniikoista, joiden avulla asetetun tehtävän ja koottavan aineiston puitteissa operoidaan

4. Työohjelma

- tutkimuksen alustava jäsenitys eli dispositio
- mahdollisuuksien mukaan selvitys tutkimuksen eri vaiheiden suoritusjärjestyksestä, käytettävästä ajasta ja mahdollisista kustannuksista

5. Kirjallisuusluettelo

- tutkimussuunnitelman lähteet
- mahdollinen muu keskeinen kirjallisuus

Noin valmiiseen esitykseen ei tutkimussuunnitelman ensimmäistä versiota seminaarissa käsiteltäessä useinkaan vielä yllätä, vaan monet kysymykset ovat vielä avoimina.

Seminaarityöskentelyn alkuvaiheen tarkoituksena onkin — paitsi kaikkien osanottajien näköpiirin avartaminen ja tutkimuksellisten valmiuksien kehittäminen — nimenomaan suunnitelman laatijan oman työskentelyn hyödyttäminen hanketta edelleen ohjaamalla ja ideoimalla. On silti korostettava riittävän aiheeseen paneutumisen merkitystä, niin että tutkielman tekijä voi joltisellakin asiantuntemuksella esitellä sitä sekä tuoda rohkeasti ideoita, ongelmia ja alustavia ratkaisuehdotuksia keskusteltavaksi.

Pro gradu -tutkielman tekeminen etenee tehokkaimmalla mahdollisella tavalla, jos opiskelijalla on seminaariin tullessaan mahdollista keskittyä kokopäivätoimisesti gradutyön tekemiseen. Liian usein seminaariin tullaan ”kylmiltään” esittämään ylimalkainen tutkimussuunnitelma juuri keksitystä tai saadusta aiheesta, johon opiskelija ei kuitenkaan seminaarivuoden aikana ehdi paneutua. Gradutyön

tekeminen kärsii, jos opiskelija ehtii paneutua sen tekemiseen vasta sen jälkeen, kun hän on lukuvuoden ajan osallistunut valtio-opin seminaariin. Jos opiskelija ei ehdi keskittyä kokopäivätoimisesti gradutyön tekemiseen, saattaa olla parempi siirtää seminaarin aloittaminen myöhempään ajankohtaan.

4.3. Tutkielman ohjaus

Seminaaria johtava professori toimii seminaarilaistensa opinnäytteiden ohjaajana. Hän opastaa tekijää kaikissa opinnäytteen laadintaan liittyvissä kysymyksissä. Muidenkin oppiaineessa toimivien opettajien ja tutkijoiden puoleen voi tarvittaessa kääntyä. Ohjaus tapahtuu yleensä henkilökohtaisten käyntien yhteydessä ohjaajien vastaanotoilla. Joinakin lukukausina on seminaarinsa jo käyneille järjestetty erityisiä graduseminareja, joissa pyritään edesauttamaan viivästyneiden töiden valmistumista. Niistä tiedotetaan joko opetusohjelmassa tai henkilökohtaisesti seminaarin jo käyneille gradutyön tekijöille.

Ohjaajan ja tutkielman laatijan yhteisten neuvottelujen lukumäärä vaihtelee yksittäistapauksittain työssä ilmenevien pulmien ja tekijän kontaktihalukkuuden mukaan. Pallo on opiskelijalla. Hän ottaa yhteyttä työnsä ohjaajaan neuvoja tarvitessaan. Joka tapauksessa opiskelijan on hyvä ottaa yhteyttä työnsä ohjaajaan ennen tutkimusraportin puhtaaksikirjoittamista, jolloin mm. sovitaan, missä laajuudessa ohjaaja tutustuu käsikirjoitukseen. Tämän konsultoinnin tarkoituksena on varmistautua siitä, että viralliseen tarkastukseen jätettävä tutkielma täyttää ainakin vähimmäisvaatimukset. Samalla opiskelija saa muutakin palautetta, jonka perusteella hän voi miettiä, haluaako hän vielä parantaa työnsä tasoa ennen kuin jättää sen tarkastettavaksi.

Ohjaajiin kannattaa pitää yhteyttä. Ei pidä pysähtyä hautomaan yksin pahoilta näyttäviä pulmia — tämä johtaa helposti masentumiseen ja työstä ”pakenemiseen” — vaan on mentävä purkamaan huolensa ohjaajalle. Kontakti ja keskustelu auttavat työn liikkeelle lähtöä. Ohjaaja ei tee tutkielmaa opiskelijan puolesta — muotoile valmista tutkimustehtävää ja viitekehystä, laadi kirjallisuusluetteloa ja osoita aineistoa — mutta kokemuksensa ja käytännön tietonsa nojalla hän antaa virikkeitä ja viitteitä, korjaa vinoon menevää ajatusta ja auttaa pulmien selvittelyssä. Suurin konkreettinen hyöty kontaktista saadaan, kun tutkielman tekijä on yksilöinyt keskusteltaviksi haluamansa kysymykset, kun hän on jo omatoimisesti ideoinut niitä ja kun hänellä on esitettävänäan kirjallisia suunnitelmia ja alustavia tekstinäytteitä.

5. TUTKIMUKSEN SUORITUS

Yleisohjeena on korostettava työskentelyn yhtäjaksoisuuden merkitystä niin pienemmän kuin suuremman hankkeen toteutuksessa. Motivaatio säilyy ja turhautumat vältetään parhaiten, kun työtä tehdään joka päivä — viikkolepoa tietysti lukuun ottamatta. Mitä pitempi keskeytys, sitä kauemmin tutkijalta taas vie ”virittäytyminen” teemaan ja työskentelyrytmiin. Ajatuksen askarrella tutkimuskohteessa myös alitajunta saa virikkeitä ongelmien työstämiseen. Ihmisten keskittymiskyky vaihtelee, mutta niin nuori kuin varttuneempikin tutkija joutuu useasti ”pakottamaan” itsensä työhön aamuisista paperinjärjestelyrituaaleista.

5.1. Aineistoista ja niiden käsittelystä

Aineistot ja niiden käytössä tarvittavat analyysimenetelmät ja tekniikat ovat yhteydessä toisiinsa sekä aihepiiriin, tutkimuksen tavoitteeseen, kysymyksenasetteluun ja tutkimustraditioon. Yleisohjeita sisältävän käytännöllisen oppaan puitteissa ei niihin ole mahdollista eritellysti puuttua. Näitä asioita on myös jo opiskeltu, ja alan metodioppaat ovat tarvitsevien käytettävissä. Tärkeätä on joka tapauksessa säilyttää tietoisuus metodisista kysymyksistä niin aineistopohjan valinnassa kuin materiaalin keruussa ja sen analyysissäkin. Varsinkin teksti- ja dokumenttiaineistojen ja muiden ns. pehmeiden aineistojen laadullisessa analyysissä metodikysymykset sivuutetaan usein liian kevyesti. Tutkijan on aina tiedostettava erilaiset valintansa ja tehtävä niistä myös selko.

Aineiston laatu sekä kokoaminen ja rajaukset ohjautuvat periaatteessa tutkimustehtävästä ja viitekehystä käsin. Tosin tutkija ottaa jo aiheenvalinnassaan enemmän tai vähemmän huomioon sen, millaisella aineistolla ja millaisin menetelmin hän haluaa operoida. Samakin aihe tarjoaa vaihtelevia mahdollisuuksia, ja ongelman ratkaiseminen saattaa vaatia erilaisten, esim. kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten menetelmien rinnakkaista käyttöä. Joka tapauksessa niin kauan kuin tehtävästä ja näkökulmasta ei ole päätetty, on mahdotonta ryhtyä aineiston järjestelmälliseen kokoamiseen. Aineiston tulee vastata viitekehystä ja olla sen kannalta relevantti, koska muuten nämä kaksi eivät kohtaa toisiaan eikä vastauksia esitettyihin kysymyksiin saada. Aineiston valintaa koskevat ratkaisut on tehtävä harkitusti sekä tuotava julki selvästi ja perustellusti. Tämä koskee yhtä hyvin arkistoista, tilastoista, lehdistöstä ym. dokumenttilähteistä valikoitavaa aineistoa kuin kyselyin, haastatteluin ja havainnoinnein koottavaa uutta aineistoa.

Aineisto on pääsääntöisesti kartoitettava ja kerättävä systemaattisesti, jolloin otetaan huomioon kaikki relevantti materiaali ja suoritetaan välttämättömät valinnat ja näytteenotot hyväksyttävien pelisääntöjen mukaisesti. Lähdeaineisto ei saa edustaa vain jotain näkökantaa tai osapuolta, eikä se saa olla esim. jostain lähteiden laatijasta yksipuolisesti riippuvaista. Yhtä hyvin kansainvälisen kuin kansallisenkin politiikan tutkimuksessa on lähteiden *ns. tendenssi* — ja *riippuvuus* kritiikki tärkeä.

Aineiston laadusta riippumatta voidaan käyttää jakoa *ensikäden lähteisiin* (eli primaarilähteisiin) ja *toisen käden lähteisiin* (eli sekundaarilähteisiin). Ensikäden lähteet syntyvät välittömästi tutkittavan ilmiön yhteydessä ja osana. Toisen käden lähteet syntyvät ilmiön ulkopuolella ja perustuvat muihin lähteisiin, ja siten niiden ja tutkittavan ilmiön välillä on jokin tekijä, jota ei voida täysin kontrolloida.

Mielipiteitä ja asenteita kartoittavien joukkotiedustelujen vastaukset ovat ensikäden lähteitä, kun kansalaisten mielipiteet ja asenteet ovat tutkimuksen kohteena. Joukkoviestimien viestit ovat ensikäden lähteitä, jos tutkimuksen kohteena on median poliittinen rooli. Jos taas tutkitaan vaikkapa kansanedustajien maakuntapuheita, mediassa esitettävät uutiset ovat aiheeseen liittyviä sekundaarilähteitä. Valtiopäiväasiakirjat ovat primaarilähteitä, kun tutkitaan eduskunnan toimintaa. Johannes Virolaisen kuuluisat mustakantiset muistivihot ovat primaarilähteitä, jos tutkitaan Virolaisen toimintaa politiikassa tai niitä tapahtumia, joissa Virolainen on ollut mukana. Virolaisen tai kenen tahansa muun poliitikon kirjoittamat kirjat sen sijaan ovat poliittisia tapahtumia koskevia dokumentteina toisen käden lähteitä, koska ne eivät ole syntyneet välittömästi tarkasteltavien poliittisten tapahtumien yhteydessä vaan jälkikäteen työstettyinä koosteina.

Pääsääntönä on, että tutkijan on milloin mahdollista pyrittävä alkulähteille. Tämä koskee koko tutkielman aineistopohjan valintaa että yksittäisten tietojen etsintää. Kun tutkimus kuitenkin enimmältään rakentuu olemassa olevalle tieteelliselle tiedolle, löytyy myös toisen käden lähteistä hedelmällistä aineistoa, ja tutkija joutuu aina jossain määrin luottamaan muiden tutkimukseen. Kaikkea ei aloiteta aina alusta, ja ratkaisut tukeutumisesta ensi käden tai toisen käden lähteisiin jäävät yksittäistapauksissa tutkijan itsensä tehtäviksi.

Kansallisella ja kansainvälisellä makrotasolla ja laajoissa ajallisissa puitteissa konkreettista todellisuutta jäsentävältä ja systematisoivalta tutkijalta tuskin odotetaan, että hän selvittää primaarilähteiden avulla tapahtumain kulun analyysinsä pohjaksi. Tässä tapauksessa on luonnollista turvautua historiatutkimuksen tuloksiin tai sellaisiin tietokantoihin, joita ei voida pitää varsinaisina primaarilähteinä. Toisin on asia, jos tutkija — niin kuin opinnäytteissä voi käydä — vain referoi ja yhdistelee muiden tutkijoiden tuloksia ("tekee 20 kirjasta yhden uuden kirjan") tuomatta esille juuri mitään uutta ja omaperäistä. Tällaisesta tutkielmasta ei tule korkeatasoista, voipa sen hyväksymiskelpoisuuskin jäädä kyseenalaiseksi. Näin työskennellen jää sitä paitsi vaille sitä tutkimisen, oivaltamisen ja löytämisen iloa, mikä kuuluu ongelmanratkaisuun ja tieteelliseen työhön. Pro gradu -tutkielman aiheenvalinnassa on siis ajateltava sitä, että näissä rajatuissa puitteissa pystyy omaperäiseen työskentelyyn.

Rajatummista puitteista alkulähteille meneminen merkitsee esim. sitä, että eduskuntakeskusteluja ei lainata sanomalehdistä, vaalitulosta oppikirjasta ja lakitekstiä oikeustieteellisestä tutkimuksesta. Eri asemassa ovat vertailevan tutkimuksen tarpeisiin laaditut data-käsikirjat ja –arkistot. Niiden tietoihin on voitava luottaa, kun alkuperäisaineisto vielä on usein kovin hankalasti käsiin saatavissa.

Olipa aineisto "kovaa" tai "pehmeää", se on joka tapauksessa alistettava kriittiseen tarkasteluun. Kvantitatiivisten aineistojen osalta tulee selvittäväksi muuttujien luotettavuus ja käyttökelpoisuus (reliabiliteetti ja validiteetti). Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa käy usein niin, että operatiivisessa ratkaisussa kehitetty mittari on äärimmäisen karkea tai kuvaa vain tarkasteltavan ilmiön yhtä osa-aluetta (kuten mitattaessa puoluelaitoksen pluralismia suurimman puolueen äänimääräosuudella tai poliittista aktiivisuutta äänestysosanotolla). Mutta pienilläkin keinoilla voidaan päästä mielenkiintoisiin tuloksiin, ja kekseliäästi vanhaa ja uutta yhdistellen kehitelty teoreettisen käsitteen operationaalinen määrittely nostaa työn arvoa.

Dokumenttilähteiden laadullinen arviointi perustuu ns. *lähdekritiikin* menettelytapoihin ja -sääntöihin, joista puhutaan historian tutkimuksen metodioppaissa ja joita käyttäen selvitetään lähteen ulkoiset puitteet, tarkoitus ja aitous. Lähdekritiikki ei siis merkitse sitä, että orjallisesti

seurataan lähteitä tai että käytetään paljon lähdeviitteitä. Se merkitsee sananmukaisesti lähteiden kriittistä käyttöä. Lähdetiedon arvoa arvioidaan siltä pohjalta, miten relevantti ja luotettava se on selvitettävän kysymyksen kannalta. Erityistä huomiota tässä arvioinnissa on kiinnitettävä toisen käden lähteisiin. Myös esim. valmiiden tilastojen luotettavuutta ja käyttökelpoisuutta on usein syytä pohtia; samaten kuuluu asiaan suhtautua kriittisesti myös aikaisempaan tutkimukseen etenkin oman tutkielman keskeisen problematiikan osalta. Edellä viitattiin tendenssikritiikin erityiseen merkitykseen valtiotieteessä.

Tutkimusmenetelmien käytön tulisi perustua niiden sisäistetyille ymmärtämiselle, metodiselle tietoisuudelle. Tämä koskee sekä yleisiä metodisia sitoutumisia että käytännöllisiä analyysitekniikkoja. Ongelmana on se, että edeltäneissä opinnoissa metodeja ja tekniikkoja on usein opeteltu tieteenalan sisällöllisistä ongelmanasetteluista irrallaan, ja siten niiden käyttäminen saattaa muodostua ulkoa opittujen sääntöjen noudattamiseksi ja ”tempppujen” tekemiseksi.

Metodinen tietoisuus sisältää sen, että tutkijan on kyettävä ymmärtämään ja perustelemaan eritasoiset valintansa ja näkemään niiden väliset yhteydet. Pro gradu -tutkielmaankin kuuluu, että tekijä ennen tulostensa selostamiseen menemistä erillisissä luvuissa tarkastelee ja perustelee aineistoa ja aineistonmuokkausta koskevia metodisia ja analyysitekniisiä ratkaisujaan. On myös pidettävä mielessä — kuten edellä viitattiin — että menetelmät sisältävät teoreettisia ja tutkimuksen kohteeseen liittyviä sitoumuksia.

Menetelmät eivät ole itsetarkoitus — niillä on merkitystä vain kulloisenkin aineiston järjestämisen ja analyysin välineinä — eikä niitä saa kokea tutkielmaa kahlitsevinä. Mutta ei tule myöskään kaihtaa tai pelätä opitun käytäntöön soveltamista ja useammankinlaisten keinojen käyttämistä tavoitteeseen pyrittäessä. Jo yksinkertaisillakin tekniikoilla voidaan — aineistosta riippuen — päästä tutkimuksellisesti merkitsevämpiin tuloksiin kuin ”arkikirjoittelua” lähellä olevalla laadullisella kuvailulla.

Opastusta menetelmien soveltamiseen on saatavissa alan oppikirjoista ja tutkimuksista, joita käydään läpi jo ensimmäisessä perehtymisvaiheessa. Ei kuitenkaan ole tarpeen ohjautua aina ajankohdan muoti- tai valtavirran mukaan. On oppiaineelle rikkaus, jos tutkimusta tehdään opinnäytetasollakin erilaisista aiheista, erilaisin menetelmin ja erilaisista tutkimustraditioista käsin.

5.2. *Oppiaineen tekniset palvelut*

Oppiaineen apua tutkielman tekijä tarvitsee tavallisesti silloin, kun hän aikoo kerätä aineistoa haastatteluin tai kyselylomakkein. Tällöin on kysymys esim. luvasta käyttää oppiaineen nimeä tai oppiaineen osallistumisesta kyselylomakkeiden ja kirjeiden postitukseen. Näistä asioista on aina neuvoteltava oppiaineen professorin kanssa. Oppiaineen nimissä ei saa tehdä haastattelua tai kyselyä tai lähettää kirjeitä ilman asianmukaista lupaa ja läheteiden ennakkollista tarkastusta. Professorin tai muun opettajan kanssa voidaan keskustella myös sopivasta tavasta lähestyä viranomaisia sekä muita päätöksentekijöitä ja vaikuttajia.

Valtio-opin laitoksella on opiskelijoiden käyttöön varattuina tietokoneita, joita opiskelijat voivat käyttää kirjoittaessaan valtio-opin opintoihin kuuluvia esitelmiä ja opinnäytteitä. Näillä koneilla opiskelijat voivat tehdä myös valtio-opin opintoihinsa kuuluvia tilasto- ja taulukkolaskentatöitä.

Internetin kautta opiskelijat voivat koota tietoja lukemattomilta eri www-sivuilta ja sähköisistä tietokannoista. Turun yliopiston kirjaston verkkosivulta avautuu yhteys kirjaston elektroniseen lukusaliin, jota käyttäen opiskelija voi lukea verkkojulkaisuja, tieteellisiä artikkeleita, aikakauslehtiartikkeleita, tehdä aiheenmukaisia artikkelihakuja suuresta lehtivalikoimasta ja etsiä linkkejä moniin erilaisiin bibliografisiin tietokantoihin.

Verkkosivujen käyttö valtio-opin laitoksen mikrotietokoneilla ei edellytä opiskelijalta mitään erillistä käyttöilupaa tai käyttäjätunnusta. Joitakin, varsinkin kaupallisia verkkosivuja pääsee käyttämään vain rekisteröitymällä kyseisten sivujen käyttäjäksi ja asiakkaaksi. Jokainen käyttäjä vastaa tällöin itse omasta rekisteröitymisestään.

Turun yliopiston ATK-keskuksen asiakkaaksi rekisteröitymällä opiskelijat voivat hankkia itselleen oman käyttäjätunnuksen yliopiston verkon käyttöä varten. Sähköposti on käyttökelpoinen väline mm. opettajien ja opiskelijoiden keskinäisen yhteydenpidon välineenä. Opettajat lukevat sähköpostiaan yleensä päivittäin.

Opiskelijat joutuvat itse vastaamaan opinnäytteen aineiston hankinnasta aiheutuvista kustannuksista. Työn ohjaajan kanssa asiasta sovittuaan opiskelijat ovat voineet soittaa gradutyöhönsä liittyviä puheluita valtio-opin laitokselta. Kyselytutkimuksiin liittyvät kyselylomakkeet on voitu lähettää valtio-opin oppiaineen kirjeinä.

Jos pro gradu –tutkielman tekemiseen liittyy runsaasti kuluja, opiskelijan kannattaa hakea työtään varten apurahoja erilaisilta rahastoilta. Valtio-opin opettajat voivat kirjoittaa hakemuksiin liittyviä suosituksia apurahoja myöntäville rahastoille.

6. KIRJALLISEN ESITYKSEN LAATIMINEN

6.1. Kirjoitustapa ja -tyyli

Kirjoittaminen kuuluu erottamattomasti tutkimukseen. Tieteellinen tuotos on olemassa vasta kun tulokset on esitetty kirjallisessa muodossa, ja humanistisvoittoisessa tutkimuksessa aineiston käsittely ja varsinainen kirjoitustyö sulautuvat paljolti yhteen. Asiaa ja kieltä ei voi selvästi erottaa toisistaan, ja tutkimuksen arvo määräytyy myös sen kirjallisen asun mukaan.

Kirjoitustyön aloittamiseen liittyvä "arkuuskynnys" on pyrittävä ylittämään käymällä käsiksi siihen, mikä tuntuu helpoimmalta ja selvimmältä, vaikka rakenteellinen kokonaisuus ei tuntuisikaan vielä valmiilta ja tyydyttävältä. Tosiasiassa jäsentely täsmentyy ja muotoutuu aina työn edetessä, ja heikoksi osoittautuvan tekstin uudelleen kirjoittamiselta ei kukaan tutkija vältty.

Työskentelytapa vaihtelee tutkijan luontumusten mukaan. Yksi laatii epäsystemaattisessa järjestyksessä luonnoksia tutkielman eri osiksi ja työstää niistä lopullisen disposition pohjalta tutkimusraportin. Toinen panee jo tutkimustyön aikaisessa vaiheessa nopeasti paperille ensimmäisen kokonaishahmotelman; selvittää sitten, mihin suuntiin sitä olisi kehiteltävä ja mitä tarkistuksia tehtävä, ja päättyy vasta ehkä useidenkin toisintojen jälkeen lopulliseen versioon. Kolmannelle taas sopii työskentelytapa, jossa jäsentelyn puitteissa hitaasti edeten tuotetaan lähes lopullista, vain viimeistelyjä ja tarkistuksia kaipaavaa tekstiä.

Perusvaatimus on, että tutkielman teksti on kieliopillisesti virheetöntä. Edelleen on tieteellisessä kielenkäytössä pyrittävä selkeyteen ja täsmällisyyteen. Mitä monimutkaisempi asia on kysymyksessä, sitä tärkeämpää on saada se välitetyksi lukijalle ymmärrettävässä ja yksiselitteisessä muodossa. On varottava pitkiä ja kankeita lauserakenteita, paperinmakuista virastokieltä ja usein kirjoittajalle itselleenkin käsittämättömäksi jäävää käännöskieltä. Ensin on asia pohdittava selväksi ja sitten ilmaistava se omin sanoin, mieluummin lyhyin, rytmillisesti vaihtelevin lauserakentein vierasperäisten termien ja tieteellisen slangin turhaa käyttöä välttäen. Tässä tullaan jo tyyllillisiin kysymyksiin, jotka eivät meidän alamme kirjallisessa toiminnassa olekaan yhdentekeviä. Tavoitteena on täsmällisen ja asiallisen, mutta samalla miellyttävästi luettavan persoonallisen tekstin tuottaminen.

6.2. Jäsentely ja otsikointi

Tutkielman suunnitteluun sisältyy jo työn alkuvaiheissa tutkimusraportin disposition alustava luonnostelu, mutta kirjoitustyössä täsmentyvä lopullinen dispositio saattaa poiketa siitä paljonkin. Yksityiskohtaista mallia tutkielman muodollisesta rakenteesta ei voi antaa, koska jaottelu riippuu viime kädessä sisällöstä, siitä mitä tutkitaan ja miten tutkitaan. Alan väitöskirjoista ja muista tutkimuksista on saatavissa hyviä vihjeitä dispositiota varten.

Muodollisessa jäsentelyssä ei noudateta kolmijakoa (I Johdanto, II Käsittely, III Loppulause) eikä myöskään kahtiajakoa (I Teoria, II Empiria), vaan otsikon ongelma jaetaan asiakokonaisuuksittain, ts. systemaattisen (ei mielellään kronologisen) ja yhtenäisen luokitusperusteen mukaan alalukuihin,

jotka muodostavat työn varsinaisen käsittelyosan. Osaongelmien ohella myös teoria saattaa tarjota jäsentelymahdollisuuksia. Jäsentelyn loogisuus edellyttää, että aiemmat luvut selittävät myöhempiä.

Opinnäytetyön luonteeseen kuuluu, että johdantojaksossa on selvitettävä tutkimusta koskevia ratkaisuja ja niiden perusteita. Selvitys sisältää — tutkielman laadun mukaan painotettuina — seuraavat asiat:

- tutkimuksen tausta ja merkitys
- valittu näkökulma, tutkimustehtävä ja sen konkretisointi
- aikaisemman tutkimuksen arviointi
- tutkimuksen viitekehys ja käsitteistö
- tutkimuksen aineisto ja sen laadun analyysi
- tutkimusmenetelmät

On välttävää johdannon suhteetonta paisuttamista ongelmaa sivuavien teorioiden tai empiiristen löydösten laajoilla referoinneilla. Kirjallisuuskatsauksen tehtävänä ei ole esittää tiivistelmää kaikesta siitä, mitä opiskelija on lukenut vaan nostaa esille ne teoriat, jotka ovat työn analyysien ja argumentaation kannalta relevantteja. On muutenkin pidettävä huolta siitä, että työn muodollinen jäsentely vastaa sisäistä rakennetta. Suppeassa tutkielmassa on keskityttävä ydinkysymyksiin ja päälinjoihin hairahtumatta tasapaksuun kirjoitteluun, jossa omat löydökset ja muiden ajatukset sotkeutuvat toisiinsa ja jossa punainen lanka hukkuu sanomisen paljouteen.

Varsinaista käsittelyosaa seuraa loppupäätelmät sisältävä luku, josta käy kokoavasti ilmi, millaisiin pääasiallisiin tuloksiin on päädytty asetettujen ongelmien ratkaisemiseksi, miten mahdollisesti asetetut hypoteesit ovat pitäneet paikkansa, miten käyttökelpoinen asetettu viitekehys oli. Kuten jo edellä tutkielman suunnittelun yhteydessä todettiin, on tulosten tiivistelmänomaisen selvittämisen ohella edettävä synteesiin; ts. etsittävä yhteyksiä osatulosten kesken muistakin kuin dispositiossa käytetyistä näkökulmista ja noustava avarammalle tulkintatasolle pohtimalla, mitä merkitystä ja mieltä tutkituilla ilmiöillä on laajemmassa poliittisessä ilmiökokonaisuudessa.

Sisällysluettelo sijoitetaan työn alkuun. Henkilökohtaista alkulausetta tai esipuhetta ei pro gradussa tarvita. Eri luvut otsikoidaan lyhyesti ja nasevasti niiden sisältöä vastaavalla tavalla. Jos luku jaetaan alalukuihin, alalukujen ja otsikoiden määrän on oltava vähintään kaksi. Pääluvut aloitetaan aina uudelta sivulta ja niiden otsikot kirjoitetaan suurin kirjaimin. Otsikoinnissa voidaan käyttää joko desimaalijärjestelmää (1.1.1.) tai jotakin muuta tekniikkaa (arabialaiset numerot, päälukujen roomalaiset numerot tai kirjaimet, myös näiden yhdistelmät). Työn loppuun sijoitetaan ensin mahdolliset liitteet ja niiden jälkeen lähdeluettelo.

6.3. Taulukot ja kuvat

Mittaavan tutkimuksen olennaiset tulokset esitetään luontevimmin taulukoita ja kuvioita käyttäen, mutta nämä ovat muunkinlaisissa töissä tavanomaisesti käytettyjä esityksen havainnollistamisen ja selventämisen välineitä. Graafiset kuvat, kartat, piirroksot, asetelmat ja taulukot laaditaan sovittujen teknisten sääntöjen mukaisesti. Ne on myös laadittava itsensä selittäviksi. Perussäännön mukaan kuvan tai taulukon teksteineen pitäisi olla ymmärrettävissä sellaisenaan, ilman selittävää sanallista esitystä. Tekstissä tehdäänkin graafisista esityksistä ja taulukoista vain olennaisimmat havainnot kuvailematta yksityiskohtaisesti kaikkea niiden sisältämää informaatiota.

Jokaisella taulukolla tai kuvalla pitää toisaalta olla selvä tarkoitus ja sanoma. Sivun täytteeksi ei laajoja numerosarjoja kannata muualta lainailla. Tämä sisältää myös sen, että kaikkiin tekstiosaan sijoitettuihin taulukoihin ja kuvioihin on tekstissä viitattava, samaten on mahdollisten liitetaulukoiden olemassaolo ja sanoma todettava. On syytä harkita, miten paljon muualta lainattua, muokkaamatonta ja laajaa numeroaineistoa todistelun tarpeisiin teksti- tai liitetaulukoiksi tarvitaan. Tuon aineiston jalostaminen esim. uudelleen ryhmittelemällä ja pelkistämällä voi antaa paremman tuloksen.

Pienet numerosarjat voi esittää myös tekstin yhteydessä ns. asetelmana, jonka sisältö selvitetään otsakkeen sijasta edeltävässä tekstissä. Parista kolmesta luvusta ei usein kannata laatia edes asetelmaa. Asiat saa luontevasti kuvattua suoraan tekstin yhteydessä esitettävillä luvuilla.

6.4. Viittaaminen lähteisiin

Kirjallisen esityksen dokumentoimisen vaatimus sisältää sen, että lähteet joihin on nojaututtu osoitetaan sovittua merkintätapaa noudattavin viittauksin. Lähdeviitteiden avulla lukijalla on mahdollisuus todentaa tutkimuksessa esiintyvät väitteet ja toisaalta nähdä, mikä on tutkielman tekijän omaa työpanosta ja tuotosta ja mikä muiden tutkijoiden saavuttamiin tuloksiin perustuvaa. Viittausmenettely liittyy siis likeisesti tutkimustyön etiikkaan, ja siihen on suhtauduttava vakavasti.

Yleissäännön mukaan on kaikkiin käytettyihin lähteisiin viitattava, mutta toisaalta lähdeviittausten rönsyilevä ja perusteeton käyttö katsotaan heikkoudeksi. Viittausta ei tarvita silloin, kun kysymyksessä on yleistietoon kuuluva, tunnettu ja kiistaton tosiasia, esim. oman maan valtiollis-poliittisen kehityksen yleislinja.

Lähdettä käyttäessään tutkija joko yleisesti mainitsee sen sisältämän tiedon tai väitteen tahi sitten laajemmin referoi, selostaa sitä. Kolmas mahdollisuus on siteeraaminen, sanatarkkojen lainausten esittäminen. Sekä referoinnissa että siteeraamisessa on syytä noudattaa malttia ja pidättyvyyttä. Niin hyvin runsaat suorat lainaukset kuin sivujen mittaiset yhden tutkijan tulosten selostuksetkin antavat heikon kuvan työn omaperäisyydestä. Referoitaessa on edullista pyrkiä yhdistämään ja vertailemaan useiden lähteiden sisältämää informaatiota. Lainaukset

— jotka aina osoitetaan lainausmerkeillä tai sisennetään muusta tekstistä erottuviksi omiksi kappaleikseen — käännetään tavallisesti tutkielman kielelle.

Lähteisiin viitataan niin, että lukija pystyy vaivattomasti hakeutumaan niihin. Tavallisesti käytetään sellaista viittaustekniikkaa, että erillisessä lähdeluettelossa annetaan jokaisesta lähteestä yksityiskohtaiset tiedot, kun taas itse viitteessä käytetään lyhennettyä merkitsemistapaa, joka siis on ymmärrettävissä vain lähdeluettelon avulla. Lähdeviitteiden muodollisessa merkitsemisessä ei ole yhtä yleisesti hyväksyttyä mallia. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa tavallinen menettely on viitteen sijoittaminen tekstiin, esim. (Nousiainen 1998, 135), ja nimenomaan siihen paikkaan — sanan, lauseen, virkkeen tai kappaleen jälkeen — johon se sisällöllisesti kuuluu. Toinen mahdollisuus on juoksevan viitenumeron merkitseminen tekstiin ja itse viitteiden sijoittaminen ao. sivun alareunaan (alaviite) tahi kunkin pääluvun tai koko tutkielman loppuun (loppuviite).

Tekstiviitteet ovat käteviä silloin, kun lähteinä on pääasiassa tekijän nimellä tunnistettavissa olevia kirjoja ja artikkeleita, kun taas esim. arkistolähteitä osoittavat pitkät viitteet voivat pahoin häiritä esityksen yhtenäisyyttä. Alaviitetekniikka on käytännöllinen silloin, kun viitteissä halutaan myös esim. kommentoida lähdetä, esittää tekstin pääjuonesta poikkeavia ajatuksenkulkuja, selostaa poikkeavia mielipiteitä jne. Selittävien ja keskustelevien alanoottien käytössä on kuitenkin syytä olla pidättyväinen. Jos asia on sanomisen arvoinen, sen voi yleensä sanoa itse tekstissä.

Lähdeluetteloon merkitään tekijän tai (jos tekijää ei ole) otsikon mukaisessa aakkosjärjestyksessä kaikki viitteissä esiintyvät lähteet, mutta ei muita. Mikäli luetteloon sisältyy runsaasti erityyppisiä aineistoja, on syytä käyttää alaryhmittelyä esim. seuraavasti:

I Painamattomat lähteet

II Painetut lähteet

1. Kirjallisuus
2. Sanoma- ja aikakauslehdet

III Haastatellut henkilöt

Painamattomista lähteistä luettelossa mainitaan asiakirjan tai muun dokumentin otsikko sekä säilytyspaikka, esim. arkisto ja kokoelma. Kirjallisuus merkitään aakkosjärjestykseen tekijän tai toimittajan sukunimen mukaan (etunimi julkaisun mukaisesti), sitten julkaisun otsikko, painos (ellei kyseessä ole ensimmäinen painos), kustantaja, painopaikka ja -vuosi. Teoksen painovuosi voidaan vaihtoehtoisesti esittää sulkeissa heti tekijän nimen jälkeen. Jos samalta tekijältä on samalta vuodelta useampia julkaisuja, merkitään painovuoden jälkeen jokin tunnus, esim. (2000 a), (2000 b), jota käytetään myös tekstiviitteissä.

Myös *artikkelit* luetteloidaan aina tekijän nimen mukaan eikä esim. aikakauslehden tai kokoomateoksen nimen mukaan. Järjestys on siis: tekijä, otsikko, aikakauslehden nimi, lehden numero ja vuosikerta sekä sivut, joilla artikkeli on. Jos kirjojen kohdalla painovuosi esitetään sulkeissa heti tekijän nimen jälkeen, samaa käytäntöä sovelletaan myös artikkelilähteissä. Kokoomateoksen kyseen ollen merkitään tekijän ja artikkelin nimen jälkeen teoksen toimittaja, nimi, painos, painopaikka ja -aika. Painovuosi merkitään taas vaihtoehtoisesti heti tekijän nimen jälkeen.

Sanoma- ja aikakauslehdistä — kun ei ole kysymys niihin sisältyvistä tekijän nimellä ilmoitettavista artikkeleista — mainitaan lehtien nimet aakkosjärjestyksessä ja vuosikerrat, joita tutkimuksessa on käytetty. *Haastatelluista* henkilöistä mainitaan täydellinen nimi sekä ammatti tai arvo, mahdollisesti myös syntymäaika. Lähdeviitteiden merkitsemisen sekä lähdeluettelon laatimisen tekniikan oppii nopeasti ja parhaiten aikaisempiin tutkimuksiin tutustumalla.

Usein tietoaaineistot julkaistaan verkossa - ja joskus vain verkossa. Esimerkiksi eduskunnan tuottamat valtiopäiväasiakirjat, valtioneuvoston päätökset, Tilastokeskuksen tuottamat tilastoaineistot tai kansainvälisten järjestöjen tuottamat dokumentit ovat nykyään suurelta osin nähtävänä www-sivuilla. *Internetsivuilta* koottu aineisto on lähdeluettelossa syytä koota omaksi ryhmäkseen noudattaen valtio-opin Opiskelu-sivuilla olevia viittausohjeita.

7. TARKASTAMINEN JA ARVOSTELU

7.1. Tutkielman jättäminen ja kirjoituskoe

Oppiaineessa vakiintuneen käytännön mukaan valmistunut tutkielma kirjoitetaan puhtaaksi ja sidotaan kansiin vasta kun työn ohjaaja on tutustunut käsikirjoitukseen ja antanut suostumuksensa. Tarkoituksena on tässä vaiheessa varmistua siitä, että työ täyttää pro gradu -tutkielmalle asetettavat vähimmäisvaatimukset. Mistään arvolausearvioinnista ei sen sijaan vielä ole kysymys. Opiskelijaa voidaan vielä tässä vaiheessa kehottaa korjaamaan tutkielmassa nähtyjä perustavia puutteita.

Lopullinen versio tutkielmasta jätetään oppiaineen professorille kahtena sidottuna kappaleena (ne molemmat jäävät yliopistolle) ilmoittauduttaessa valtiotieteiden maisterin tutkintoon sisältyvään kirjalliseen kypsyysnäytteeseen (kirjoituskokeeseen). Kypsyysnäytteeseen on ilmoittauduttava viimeistään kymmenen päivää ennen kuukausittain tiedekunnassa järjestettävää valtio-opin tenttipäivää (tenttipäivät ilmoitetaan opinto-oppaassa). Hyvissä ajoin tätä ennen opiskelijan on käytävä jättämässä aineyhdistelmäilmoituksensa tiedekunnan kansliaan.

Kypsyysnäyte on lupa suorittaa sen jälkeen, kun pakolliset yleisopinnot suoritettu. Käytännössä ovat useimmat tässä vaiheessa jo suorittaneet sivuaineopintonsa loppuun ja valtio-opistakin on mahdollisesti jo kaikki muut opintosuoritukset tentitty.

Kypsyysnäyte kirjoitetaan tutkielmaan liittyvästä aiheesta. Työn ohjaaja kirjoittaa tenttikysymyskuoreen kirjoituskokeen aihealueen tai muutaman vaihtoehdoisen teeman, joista opiskelija itse valitsee yhden kirjoituskokeensa aiheeksi. Kypsyysnäytteessä opiskelijan on osoitettava perehtyneisyyttä oman pro gradu -tutkielmansa aihealueeseen ja hyvää äidinkielen taitoa.

Kirjoituskoe tarkastetaan sekä sisällön että kielen osalta. Kirjoituskokeeseen ei tarvitse erityisesti valmistautua. Enintään voi palauttaa mieleensä tutkielman keskeisen asiasisällön. Hyvä aine on johdonmukaisesti etenevää selkeätä asiaproosaa, jossa erityistä huomiota on kiinnitetty huoliteltuun äidinkielen käyttöön. Yhdessä ylioppilastutkintotodistuksen kanssa hyväksytyt kypsyyskoe on osoituksena äidinkielen täydellisestä hallinnasta.

Kirjoituskoe ei yleensä vaikuta tutkielman arvosanaan. Vain rajatapauksissa kielen tai sisällön osalta heikosti mennyt koe voi laskea arvolausetta, erinomaisesti onnistunut koe taas nostaa sitä. Käytännössä heikolta vaikuttavan tutkielman jättänyttä opiskelijaa kehoitetaan vetämään työnsä pois jo ennen kirjoituskoea. Lopullisen ratkaisun tekee kuitenkin opiskelija itse. Tähän tilanteeseen on jonkin kerran jouduttu silloin, kun edellä mainittua ennakkoneuvottelua ohjaajan kanssa ei ole käyty.

7.2. Tiivistelmän laatiminen

Yliopiston yleismääräysten mukaan on tutkielman alkuun — heti otsikkolehden jälkeen — liitettävä erillinen yksisivuinen tiivistelmä, joka sisältää tutkimusongelmaa, aineistoa, käytettyjä menetelmiä sekä tärkeimpiä tuloksia koskevat tiedot. Sen tarkoituksena on auttaa työn aiheesta kiinnostuneita arvioimaan, sisältääkö tutkielma heille tarpeellista tietoa, ja samalla tiivistelmien kokoelma muodostaa opinnäyteluettelon. Yliopisto julkaisee lukuvuosittain tiivistelmät pro gradu – tutkielmista, syventävien opintojen (sivuaineen) tutkielmista sekä lisensiaatintutkielmista. Tiivistelmistä koottua julkaisua jaetaan ministeriöihin, korkeakouluihin, kirjastoihin ja elinkeinoelämän järjestöille.

Oppaan liitteenä on linkit opintotoimiston laatimaan tiivistelmäsivun malliin ja valmiiseen pohjaan. Tiivistelmä on kirjoitettava ja tulostettava niin siististi, että siitä voidaan suoraan ottaa kopioita. Teksti tulisi sijoittaa mallissa annettujen marginaalien sisälle. Tiivistelmän julkaisemisen edellytyksenä on kuitenkin tutkielman tekijän suostumus. Mikäli hän ei halua sitä julkaistavan, tulee tästä olla maininta tiivistelmässä.

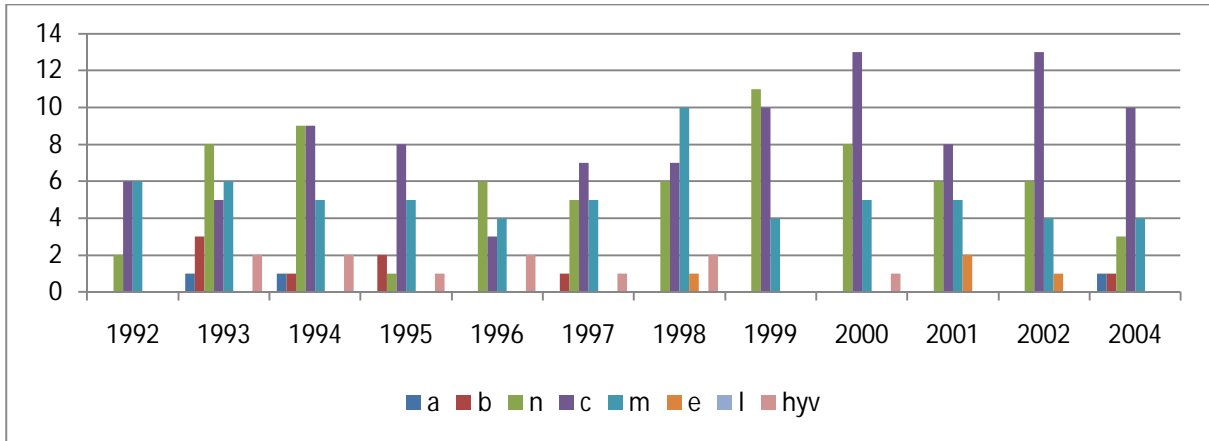
Yksi erillinen kappale tiivistelmää annetaan oppiaineen kansliaan opinnäytetyötä jätettäessä.

7.3. Tutkielman arvostelu

Tutkielmalle määrätään kaksi tarkastajaa, jotka tavallisesti ovat oppiaineen professoreja. Tarkastajat neuvottelevat kirjoituskokeen jälkeen arvolause-ehdotuksesta ja laativat työstä yhteisen kirjallisen lausunnon. Arvolauseesta päättää laitoksen johtaja.

Syventäviin opintoihin kuuluvan tutkielman arvostelusta opiskelija voi tehdä kirjallisesti oikaisupyynnön tutkintolautakunnalle 14 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista.

Opinnäytteen arvostelua koskevaan oikaisumenettelyssä tehtyyn päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla.

Kuvio 1. Valtio-opin pro gradu -tutkielmista annettujen arvosanojen jakautuminen vuosina 1992-2004

Kuvioon 1 koottujen tietojen mukaan tavallisimmin annettuja arvolauseita ovat cum laude approbatur ja non sine laude approbatur, kun taas magna korkeammat arvosanat ovat harvinaisia. Pitkälle meneviä johtopäätöksiä ei jakaumista ole kuitenkaan syytä tehdä; yhden tai useamman lukuvuoden puitteissa ei tietoisesti pyritä tietynlaiseen jakautumaan, eikä esitettyjen lukujen perusteella ole mahdollista ennakoida yksittäisen tutkielman arvolausetta.

Valtio-opissa ei ole yhtä tarkoin säänneltyä ja pysyvää tapaa tehdä tiedettä. Kun tutkimuskohteet, tieteenperinteet, otteet ja tekniikat vaihtelevat laajalla alalla, ei ole mahdollista yksiselitteisesti luetella hyvän tutkimuksen ominaisuuksia tai tutkielman arvostelun kriteerejä. Toki objektiivisia kriteerejä ja vaatimuksia on olemassa, mutta ne kytkeytyvät melkoisesti spesifiin ongelmaan, tutkimustraditioon, viitekehukseen, menetelmään ja aineistoon. Yleiset arviointiperusteet lienevät tulleet esille jo aiemmissa luvuissa. Niistä keskustellaan myös syventävien opintojen seminaarissa, ja vaatimustasosta saa kuvan vertaamalla eritasoisia tutkielmia toisiinsa.

8. RYHMÄTYÖ JA SIVUAINEEN TUTKIELMA

Tutkielma voidaan laatia myös ryhmätyönä. Tähän on olemassa kaksi vaihtoehtoista mahdollisuutta:

1. Korkeintaan kolme henkilöä muodostaa tutkijaryhmän, jonka jäsenet tekevät työn osallistuen kiinteässä yhteistyössä tutkielman laadinnan ja tutkimusraportin kirjoittamisen eri vaiheisiin.
2. Kaksi tai useampi henkilö muodostaa tutkijaryhmän, joka käsittelee yhtenäistä aihealuetta. Ryhmään osallistuvien opiskelijoiden laatiman yhteisen raportin lisäksi kukin henkilö laatii omaa osaluuettaan käsittelevän erillisen tutkielman. Työnjako voi olla esim. sellainen, että ryhmä kokonaisuudessaan problematisoi aihealueen ja hahmottaa teoreettisen kehyksen, kun taas empiriassa työskentely eriytyy yksilöllisten osa-alueiden mukaan. Tällaisen tutkijaryhmän aihepiiri voi kuulua myös useamman oppiaineen alaen. Tällöin kukin oppiaine määrää tutkijaryhmälle ohjaajan.

Tutkimusryhmän on sekä työn suunnittelussa että toteutuksessa syytä ylläpitää tavallistakin kiinteämpää yhteyttä määrättyyn ohjaajaan. Tämän on nimittäin annettava tarkastettavaksi jätetystä tutkielmasta lausunto, jossa varmennetaan että kaikki työn tekijänä mainitut henkilöt ovat aktiivisesti osallistuneet tutkielman laadintaan. Ohjaajan täytyy siis pystyä toteamaan, että kunkin työryhmän jäsenen työpanos vastaa yhden henkilön opinnäytteen laadintaa.

Kunkin pro gradu -tutkijaryhmään kuuluvan on erikseen laadittava harjoitusaineet ja erikseen osallistuttava kirjoituskokeeseen.

Kohdassa 1. mainituista tutkielmista annetaan kaikille ryhmän jäsenille sama arvosana, ellei kirjoituskokeen, ohjaajan lausunnon tai työryhmän oman selvityksen perusteella ole syytä poiketa yhtenäisestä arvostelusta. Yleisen arvosteluperusteen mukaan yhteistutkimuksesta annettava arvosana edellyttää kultakin työhön osallistuneelta sellaista työmäärää ja sellaista vaatimustasoa aiheen käsittelyssä, että hän saisi saman arvosanan, jos hän olisi käyttänyt työpanoksensa opinnäytteen laadintaan.

Kohdassa 2. mainittuja tutkielmia arvioitaessa arvostellaan kunkin henkilön laatima osa erikseen noudattaen perusteita, joita käytetään yhden henkilön laatiman tutkielman arvostelussa, ottaen erillisraportin lisäksi huomioon myös tutkijaryhmän laatiman yhteisraportin laajuus ja vaativuus.

Ryhmätyönä laaditut tutkielmat ovat valtio-opissa olleet harvinaisia. Tämä työskentelymuoto antaa mahdollisuuden tavanomaista laajempien tutkimusalueiden esille ottamiseen, ja se voi johtaa hedelmälliseen vuorovaikutukseen yhteisten ongelmien selvittelyssä, mutta se myös asettaa vaatimuksia yhteistyökyvylle ja edellyttää suurin piirtein samantasoista opiskelun intensiteettiä.

Tutkielma vaaditaan myös niiltä, jotka suorittavat valtio-opin syventävät opinnot *sivuaineena*. Tällaisen tutkielman sisältöä, rakennetta ja tasoa koskevat edellä esitetyt määräykset ja vaatimukset. Sivuaeineopiskelija ei kuitenkaan kirjoita harjoitusaineita eikä osallistu kirjoituskokeeseen. Työn jättämiselle ei myöskään ole asetettu määräaikaa, eikä tutkielmasta anneta arvolausetta.

Tässäkin tapauksessa tutkielma jätetään kahtena kappaleena oppiaineen professorille. Oppiaineessa tutkielman arvioi kaksi tarkastajaa, jotka esittävät tiedekuntaneuvostolle sen hyväksymistä tai hylkäämistä.

9. HYÖDYLLISIÄ OPPAITA TUTKIELMAN TEKIJÖILLE

Fogelberg, Paul ja Marja Herranen ja Kaisa Sinikara (1989): Tuumasta toimeen. Tutkielman tekijän opas. Yliopistopaino, Helsinki.

Hakala, Juha T. (1996): Opinnäyte ja sen ohjaaminen. Johdatus tutkimusprosessin hallintaan. Gaudeamus, Tampere.

Hakala, Juha (1999): Graduopas. Gaudeamus, Helsinki.

Hirsjärvi, Sirkka ja Pirkko Remes ja Paula Sajavaara (1997): Tutki ja kirjoita. Kirjayhtymä, Helsinki.

Jyrkiäinen, Jyrki ja Heikki Luostarinen ja Hannu Nieminen (1991): Opasta, kärsi ja unhoita. Avuksi tutkielman laatijoille. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos.

Jyränki, Antero (1983): Opas syventäviin opintoihin: Päävastuuaine valtiosääntöoikeus. Turun yliopiston julkisoikeuden laitoksen julkaisuja N:o 26. Turku.

Kärenlampi, Lauri (1977): Tieteellinen kirjoittaminen ja esittäminen. Kuopion korkeakoulu 11.10.1977 (moniste).

Lehikoinen, Anja ja Timo Soikkanen (1985): Opas poliittisen historian opiskeluun ja tutkielman laatimiseen. Turun yliopisto, poliittinen historia. Julkaisuja C:18. Turku.

Ohjeita pro gradu -tutkielman tekijöille. Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia. Helsinki 1982.

Soikkanen, Timo & Vesa Vares & Maria Ågren (1998): Lähdetekniikka poliittisessä historiassa. Turun yliopisto, Poliittinen historia, Opintojulkaisuja N:o 2/1998.

Tieteellisten seurain valtuuskunta: Tieteellisen tekstin kirjoittaminen ja tuottaminen: Gutenberg-työryhmän muistio. Helsinki 1985.

PÄÄTÖKSENTEKO EUROOPAN UNIONISSA
Pienten jäsenvaltioiden vaikutusmahdollisuudet

Tuomo Tutkija
Valtio-opin laitos
Turun yliopisto
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2010

TIIVISTELMÄSIVUN MALLI

Liite 2

http://www.soc.utu.fi/laitokset/valtio-oppi/opiskelu/malli_tiiv.pdf

Valmis pohja tiivistelmäsivulle

<http://www.soc.utu.fi/laitokset/valtio-oppi/opiskelu/Tiivistelmasivumalli.pdf>